

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE EĞİTİMDE YAŞANAN GELİŞMELER

Muhammet ŞAHİN*

M. Ahmet TOKDEMİR**

Öz

Türk eğitim tarihinde en önemli dönemlerden bir tanesi II. Meşrutiyet dönemi olmuştur. İttihat ve Terakki yöneticileri 'müstebit' olarak değerlendirip devirdikleri II. Abdülhamit'in eğitim alanında yaptığı büyük atılımları devam ettirmiş ve geliştirmişlerdir. Mevcut okullar ıslah edilerek sayıları artırılmış, mesleki ve teknik alanda birçok yeni okul bu dönemde açılmıştır. Bu dönemde millilik ön plana çıkarak dönem sonuna doğru Türklük-Milliyetçilik anlamında kullanılmış, Türk-İslam anlayışı eğitimde etkili hâle gelmiştir. Cumhuriyetin ilanı sonrası yapılan birçok düzenlemenin II. Meşrutiyet döneminde yapılan tartışmalar ve bazı uygulamalardan mülhem olması bu dönemde yapılanların önemini artırmaktadır. Bu çalışmada, II. Meşrutiyet dönemi eğitiminin genel özellikleri verildikten sonra idari teşkilatlanmada, örgün eğitimin çeşitli kademelerinde yaşanan gelişmeler hakkında bilgi verilecektir.

Anahtar Sözcükler: II. Meşrutiyet, fikir akımları, eğitim- öğretim, eğitim kurumları.

Abstract

The Second Constitutionalism era was one of the most important periods in Turkish education history. The CUP (Ittihat ve Terakki) administrators judged The Sultan Abdulhamit as oppressive and overthrew him, but they maintained Abdulhamit's breakthroughs and developed them in education field. Nationalist soul came to the fore as Turkishness and Nationalism, so Turk-Islam view became dominant in education. Many arrangements were made after the proclamation of The Republic similar to those discussed or performed in The Second Constitutional period. In this study after giving the general characteristics of education in The Second Constitutional period, some information will be given about developments which occurred in some levels of formal education.

Keywords: The Second Constitutionalism, political thoughts, education- instruction, educational foundations

Yazışma adresleri: *Yrd Doç Dr., Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Ankara, msahin@gazi.edu.tr
** Arş. Gör. Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Tarih Öğretmenliği.

Giriş

II. Meşrutiyet dönemi (1908–1918), Osmanlı’da siyasi hayatın ve fikir hareketlerinin çok canlı olduğu bir dönemdir. Görece olarak hür bir ortamın oluşması, bu ortamda daha önce çeşitli nedenlerle ülkeden ayrılanların geri gelmesi, ardından da Balkan Savaşları ve bu savaşlar sonrası gelen göçler, siyasi ve toplumsal alanda birçok düşüncenin ortaya çıkmasına, gelişmesine ve tartışılmasına ortam hazırlamıştır. Bu dönemde birçok dernek/cemiyet kurulmuş, gazete ve dergiler yolu ile her türlü fikir ve düşünce tartışılarak toplumla paylaşılmıştır. Tanzimat yıllarında oluşmaya başlayan, Batıcı, Türkçü ve İslamcı paradigmalara, kültürel ve bilimsel miraslarını işleyerek en yüksek düzeyini bu dönemde oluşturmuştur (Gündüz, 2007: 17–23). Bernard Lewis (1998: 230) bu dönemin en önemli ve ilginç yönünün entelektüel ve kültürel hayattaki canlılık olduğunu ifade etmiştir.

II. Meşrutiyet döneminde birçok yeni okul açılmış, eski okullar önemli ölçüde ıslah edilmiştir. Orta öğretimde gelişmeler yaşanmış, rüştiyeler orta öğretimden ayrılarak ilköğretime dâhil edilmiştir. Orta öğretimde yabancı dil öğretimine önem verilmiş, bu bağlamda Fransızca ön plana çıkarılmıştır. Ayrıca kızların eğitimi için önemli adımlar atılmıştır (Hayta ve Ünal, 2003: 208).

Tanzimat dönemi ve öncesinde yaşanan, geleneksel eğitim kurumlarımızı mı (medreseler) iyileştirelim yoksa Batılı anlamda yeni eğitim kurumları mı açalım ikilemi II. Abdülhamit döneminde ikincisi lehine bozulmuştur. II. Meşrutiyet döneminde ise bu daha da gelişmiş, ittihatçıların milliyetçi ve Batıcı uygulamaları ile geleneksel eğitim kurumlarının önemi gittikçe azalmıştır.

1908 devriminin getirdiği hareketli siyasi yaşantı içinde eğitim sorunları önemli yer tutmuştur. Eğitime ilişkin strateji sorunları, eğitim felsefeleri, en çok tartışılan konular arasında yer almıştır. Bu dönemde yaşanan siyasi çekişmeler yüksek öğretimdeki öğrencileri öncelikle etkilemiş, öğrenci hareketleri siyasal yaşamın bir parçası hâline gelmeye başlamıştır (Tekeli ve İlkin, 1999: 84). Bu dönem Türkiye tarihinde eğitim hakkında en çok yayının yapıldığı, eğitim sorunları ile en çok ilgilenilen ve deneyimler kazanılan bir dönem olmuştur. Basın yayının gelişmesi ile kamuoyu oluşturma çalışmaları hızlanmış, dernekleşme faaliyetleri hızla artmıştır (Ergün, 1996: 40). Ancak eğitime önem verilmesiyle okulların artması, gazete ve dergilerin çoğalmasına rağmen okuma yazma oranında düşüş yaşanmıştır. Karpat (2002: 106), bu durumun nedeni olarak medreselerin ve

vakıfların etkinliğinin azalmasını, buna karşın yeni açılan okulların sadece şehir merkezlerinde olmasını göstermektedir.

II. Meşrutiyet Döneminde Eğitimin Genel Karakteri

II. Meşrutiyet döneminde çağdaş eğitim yönünde ciddi projeler hazırlansa da savaşlar nedeni ile bütçe olanaklarının elvermeyişi projelerin uygulanmasını engellemiştir. Dönemin eğitim sloganı 'Millî Terbiye'dir. Bu dönemde kullanılan 'millî' ve 'millet' kavramları o dönemin çoklu bakış açısını ve siyasi-fikri zenginliğini yansıtacak şekilde çoklu anlamları ihtiva eder şekilde kullanılmıştır. Bu dönemde 'millî' ve 'millet' kavramları ilk olarak Osmanlı milleti ve Osmanlıcılığı çağrıştırmaktadır. İkinci olarak bu kavramlar bir ümmet çağrışımı yaparak, İslam Milleti anlamında kullanılabilir. Üçüncü ve giderek güçlenerek hâkim hâle gelen kullanım ise Türklük ve Milliyetçilik-ulusçuluk olarak kullanılmasıdır. Dönemin başında İslam ve Türk bir arada kullanılsa da zamanla Türk'e öncelik verilerek Türk-İslam anlayışı eğitimde öğrencilere aktarılmaya çalışılmıştır (Alkan, 2004: 200–201).

II. Meşrutiyet döneminde, Tanzimat dönemindeki gibi, daha çok niceliğe önem verilmiştir. Eğitimin niteliği konusunda görüşler ve tartışmalar olsa da nicelik ön planda olmuştur (Akyüz, 2001: 106). II. Meşrutiyet döneminde savunulan ve tartışılan bazı düşünceler (Köy Enstitüleri, alfabe meselesi vb.) yapılan uygulamalar ele alındığında bu dönem, Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen eğitim atılımına ilişkin düşüncelerin denendiği bir hazırlık aşaması olarak görülebilir (Tekeli, 1985: 473).

II. Meşrutiyet dönemi eğitimi üç kısma ayrılmaktadır. Bunlar:

- 1- Başlangıçtan 31 Mart Olayı'na kadar: Bu dönem karmaşıklık ve anarşinin olduğu bir dönemdir. Eğitimde önemli bir hareket yoktur. Sadece Maarif Nezareti daireleri örgütlenmiş, yüksek okullara (darülfünun) giriş sınavları kaldırılmış, idadilerde de küçük program değişiklikleri yapılmıştır (Ergün, 1996: 181). Eğitimde kararsızlık dönemi olarak görülen bu dönemde itihatçılar devlet idaresine perde arkasından müdahil olmuşlardır. Meşrutiyeti ilan eden kadronun eğitimle ilgili bir programı bulunmadığından bu dönemde maarife ilişkin ciddi şeyler yapılmamıştır (Aytekin, 1991: 141). Bu dönemde meşrutiyet değerleri verilmeye

başlanmış, Abdülhamit dönemi ders kitaplarında istibdat dönemi olarak yerini almıştır.

- 2- 31 Mart Olayı ile Balkan Savaşları arası: Eğitimde denge politikasının uygulandığı bir arayış devridir. İttihatçılar bu dönemde sorumluluğu ele almışlar ve maarifle ilgili sorunlara çözüm aramaya başlamışlardır (Aytekin, 1991: 142). Bu dönemde öğretmenler ve memurlarda kısıtlamaya gidilerek fazlalıklar elenmiş, bakanlık çok ama düzensiz çalışmıştır. Bu dönemde okullardaki karmaşıklıklar da giderilmiştir. Bu dönemde Türklük ve Türkçülük İslami bir söylemle birleştirilerek eğitimde verilmeye başlanacaktır (Alkan, 2004: 199).
- 3- Balkan Savaşları sonrası: Bu dönemde eğitim çalışmalarına halk ve basın oldukça ilgi göstermiş, bakanlık oldukça cesur adımlar atmıştır. Ancak programsız ve hazırlıksız olan bu adımlar istenilen başarıyı getirememiştir (Ergün, 1996:182). Birinci Dünya Savaşı döneminde Türk Milliyetçiliği ders kitaplarında belirgin olarak kendini hissettirecektir (Mustafa Sâti, 2002: 3; Alkan, 2004: 199).

II. Meşrutiyet dönemi eğitim açısından değerlendirildiğinde ele alınan temel meseleler şu şekilde ifade edilebilir.

Maarif sisteminin 1869'da kurulan yapısı nasıl yeniden düzenlenmelidir? Bu yapı aynen mi kullanılmalıdır yoksa Meşrutiyet'in gerektirdiği şekilde yeni bir nizamname mi oluşturulmalıdır? (Sakaoğlu, 1985: 482) Bütünsel bir düzenlemeye mi gidilmeli yoksa her kurum ayrı ayrı mı ıslah edilmeli? İttihatçıların ünlü Maarif Nazırı Emrullah Efendi topyekûn bir düzenlemeyi öngören bir Maarif Umumiye kanun tasarısı hazırladıysa da bu tamamen uygulanamamış ancak kısmi düzenlemeler yapılabilmıştır.

Konuşulan, tartışılan diğer önemli meselelerden biri de reformun eğitim sisteminin hangi kademesinden başlatılacağıydı. Maarif Nazırı Emrullah Efendi; maarifi Tûba ağacına benzetererek, ıslahatın iptidaiyeden değil, tedrisatı âliyeden başlaması gerektiğini söylüyordu (Kazıcı, 1995: 165). Darülmuallimin müdürü Sâti Bey de bunun tersini savunacaktı. Pratikte gerçekleşen ise her iki uçtan da başlamak olmuştur denilebilir.

Tartışılan başka bir mesele eğitimin birleştirilmesi ya da değişik kurumlar elinde farklılaştırılması mı gerektiği (tevhidi veyahut tefrik-i tedrisat) olmuştur. İttihat ve Terakki uygulamalarında her iki yönde de gelişmeler görülmektedir. Parti,

Türkçülük çizgisine kaydıka tevhid-i tedrisatçı eğilim artmıştır. İttihatçılar kendi düşüncelerine muhalif kişiler istemediklerinden eğitimde farklı uygulamalar yerine ortak uygulamaları getirme eğiliminde olmuşlardır.

II. Meşrutiyet döneminde ele alınan diğer bir sorun da temel mahalli dillerle eğitime izin verilmesinde ortaya çıkmıştır. Müslüman olmayan milletler öteden beri kendi dillerinde eğitim yapıyorlardı. Ama şimdi Müslüman olanların hangi dilde eğitim yapacakları sorusu gündeme geliyordu. Bu sorun medrese eğitimi sırasında ortaya çıkmıyordu. Çünkü dil Arapçaydı. Ama eğitim sistemi gelişerek, medrese dışı bir okullar sistemi Türkçe olarak kurulmaya başlandığında ve bu gelişmeler İstanbul dışı bölgelere taşınınca, ciddi bir sorun olarak ortaya çıkmaya başladı. Örneğin Arap çocukları ya Müslüman olmayanların açtıkları okullara gidip kendi dillerinde eğitim yapacaklar, ya da devletin açtığı okullara giderek Türkçe eğitimi izleyeceklerdi. Milliyetçi fikirlerin güçlendiği bu dönemde okullarda hangi dilin kullanılacağı sorunu hem eğitimle ilgili hem de siyasi bir sorun olarak ortaya çıkmıştır (Tekeli ve İlkin, 1999: 84).

Dönemin diğer bir meselesi dünyada gelişen kadın hareketlerinin paralelinde kadın eğitiminin tüm kademeleriyle örgütlenmesiydi. Bu dönemde girilen I. Dünya Savaşı şartları da kadının toplumsal yaşam içinde yer almasını hızlandırıcı bir etki yapacaktı. Toplumdaki erkek nüfusun savaşta olması kadınların çalışmasını zorunlu kılmış, kadın eğitiminin gelişmesine önem verilmiştir.

II. Meşrutiyet dönemi, eğitim sistemine ilişkin bu sorunların yanı sıra eğitimin içeriğine ilişkin (yöntem, metodoloji) daha başka sorunları da gündeme getirdi. Öğrenciler hangi eğitim yöntemleriyle nasıl bir birey olarak yetiştirilecekti? Yenilik ve düzeltmelere nereden başlamalı idi? Bu gibi sorular etrafında eğitimle ilgili çeşitli akımlar oluşmaya ve savunulmaya başladı. Eğitimle ilgili bu akımları net çizgilerle birbirinden ayırmak mümkün değildir. Benzer şekilde bu dönemde eğitimle ilgili fikirlerini beyan etmiş kişilerin tam olarak belli bir akıma mensup sayılması da mümkün değildir. Bir eğitimcinin birkaç eğitim akımına uygun görüşleri olabileceği açıkça görülmektedir. Ergün (1996: 55-210), eğitimle ilgili olarak dönemin öne çıkan fikir akımlarını; seçkinler eğitimi akımı, çocuktan hareket akımı, iş okulu akımı, girişkenlik eğitimi akımı, kitle eğitimi akımı, kültür eğitimi akımı, kadın eğitimi akımı ve spor eğitimi akımı olarak sıralamaktadır.

II. Meşrutiyet döneminde bu eğitim akımları çerçevesinde yaşanan tartışmalar da olmuştur. Bu tartışmalarda Emrullah Efendi, Sâti Bey, Ziya Gökalp, Prens Sebahattin, Ethem Nejat, İ. Hakkı Baltacıoğlu, Abdullah Cevdet gibi isimler

ön plana çıkmaktadır. Batılı anlamda bilimsel tartışma adabının da geliştiği bu dönemde en önemli tartışmalar Emrullah Efendi ve Sâti Bey arasında yaşanan tartışmalardır.

Emrullah Efendi 1909 yılında Maarif Nazırı olmuştur. Eğitim tarihimizde “Tuba Ağacı Nazariyesi” olarak bilinen görüşün sahibidir. Emrullah Efendi’ye göre, islahata tepeden başlamalı, öncelikle bilim yuvalarına yani Darülfünuna önem verilmeli, aydınlar yetiştirilmelidir. Kendisi, aydınların yetişmesi ile halkın da aydınlanacağını savunmuştur. Bu bakış açısı ile Darülfünun Nizamnamesi’ni hazırlamıştır.

Emrullah Efendi’ye göre eğitimin amacı bir fertteki bedenî ve nefsanî güçleri olgunluk derecesine çıkartmaktır. Eğitim, fitrat ve hürriyet üzerine kurulmalı; kişinin tabîî hürriyetini sağlamalıdır. Ona göre eğitimin gelişmesi öğretmenden öğrenciye, üniversiteden liseye, yukarıdan aşağıya doğrudur. Eğitim kademeleri arasında yukarıdan aşağıya, aşağıdan yukarıya kuvvetli bağlar vardır ama ilim yukarıdan başlar (Ergün, 1986).

Emrullah Efendi’nin bu görüşüne karşı Sâti Bey, eğitimin her aşamasının önemli olduğunu; ama öncelikle ilköğretime önem verilmesi gerektiğini savunmuştur. Sâti Bey, yaşadığı dönemden farklı olarak olabildiği kadar laik, ahlaki ve bireyci bir terbiye sistemini savunmuştur. Abdülhamid döneminin terbiye görüşü, “terbiye, dinî selamet, dünyevi saadet, güzel ahlak kazanmak için çocuklara ilerideki meslekini tayin ve talim etmektir” biçimindeydi. Sâti Bey ise terbiyeyi, insanın bütün kuvvet ve kabiliyetini hem kendine hem de bütün insanlığa faydalı olacak şekilde mümkün olduğu kadar arttırması olarak tanımlıyordu (Mustafa Sâti, 2002: 3). Bireyin kapasitesini olabildiğince geliştirmek için eğitimde uygulamaya önem verilmesini, programlara; elişleri, beden eğitimi ve musiki gibi yeni derslerin eklenmesini öneriyordu. Sâti Bey’in yaklaşımı bir önceki dönemin terbiye anlayışını yadsıyordu. Onun görüşleri İttihat ve Terakki yönetimi sırasında hemen uygulanmayacak; ancak kısmen uygulanacaktır (Tekeli ve İlkin, 1999: 86).

Sâti Bey, ilkokullarda öğretim, liselerde eğitim verilmesi önerisine ve eğitimin millî olması gibi konularda Ziya Gökalp’in görüşlerine muhalif kalmıştır. Ona göre çocukluk çağı doğrudan doğruya terbiyenin zamanıdır; duygular ve alışkanlıklar burada verilir. Ancak gençlere ise fikirler verilmeli, kanaatler doğurtulmalıdır. Ona göre eğitim mutlak surette millî değildir; eğitimin millî bir bölümü vardır ama lâmillî bölümleri de vardır. Millî eğitim, vatan eğitimini aşmamalıdır (Ergün, 1986).

Sâti Bey'in Gökalp'la tartıştığı diğer bir husus da öğrenmenin amacıdır. Sâti Bey eğitime yönelik amaçları önemserken Gökalp toplumsal faydanın öncelikli olacağını savunmuştur. Sâti Bey okul ortamının önemini vurgularken, Ziya Gökalp çocuğun toplum için yetiştirilmesini istemektedir. Emile Durkheim'in toplumsal ülkücülük sistemini benimseyen Gökalp, Türkçülüğün eğitim programının yapıcısı olmuştur. Buna göre Türk tarih ve kültürü incelenecek, dünden bu güne bağlar kurulacak, Türkçe yabancı dillerin ağırlığından kurtarılacaktı (Sakaoğlu, 1985: 482). O, bireyin toplum içinde erimesini, toplumun amaçlarına göre bir formasyon kazanmasını istemektedir. Ziya Gökalp talim ve terbiyeyi birbirinden ayırmıştır. Talim, fennî bilgilerin çocuklara öğretilmesidir; bunun için asri olmalıdır. Karakteri itibarıyla “Lamillî”dir. Oysa terbiye millî olacak, harsa ve millî vicdana dayanacaktır. Ziya Gökalp'e göre iki ilke “millî terbiye” ve “asri talim” olmalıdır (Mustafa Sâti, 2002: 5). Sonuç olarak Gökalp'e göre maarifin iki amacı vardır: Eğitim konusunda kendi kültürümüzü modernleştirmek ve kültürel Türkçülük olarak bütün halka yaymak; öğretim kısmında Avrupa'daki fen ve teknolojiyi aynen almak (Ergün, 1986).

Bu dönemde görüşleri ile ön plana çıkan Prens Sebahattin, Batılı anlamda ferdiyetçiliği savunmuş, eğitimin amacını da kişisel yetenekleri artırmak olarak görmüştür. Tevfik Fikret Sâti Beyden yana görüşler ortaya koyarken Edhem Nejat, bilgiye değil, millî duyguları sağlam gençlere ihtiyaç olduğunu ifade ederek, tarımın ve köylerin kalkınmasını amaçlayan bir öğretimden bahsediyordu. Benzer şekilde İ. Hakkı Baltacıoğlu da üretim ve yaratıcılığa dayalı bir eğitimi savunuyor, ülke için tarıma dayalı bir ilkokulun tarımsız bir öğretmen okulundan daha faydalı olacağını ifade ediyordu. Abdullah Cevdet ise Batıcı görüşlerinin genel kapsayıcılığı içinde hümanist bir içerikle davranış oluşturmayı eğitimin amacı olarak görüyor ve Prens Sebahattin'in görüşlerine yakın ferdiyetçi görüşleri savunuyordu. (Ergün 1986; Sakaoğlu, 1985: 484; Gündüz, 2007: 130).

Büyük siyasal çalkantıların yaşandığı, yeni ideolojilerin formüle edildiği, büyük ölçüde savaşlar arasında gelişen siyasal ortam içinde gerçekleştirilebilenler, hedeflenenler içinde çok az bir kısımdır. İmkânlar ölçüsünde yapılanlar daha çok niceliğe yöneliktir.

Bakanlıkta ve İdari Teşkilatlanmada Gelişmeler

II. Meşrutiyet döneminin önemli Maarif Nazırları şunlardır: İbrahim Hakkı Bey, Mahmud Ekrem Bey, Yusuf Ziya Paşa, İsmail Hakkı Bey, Abdurrahman Şeref

Bey, Nail Bey, Emrullah Efendi, Şükrü Bey. Bu bakanların bir kısmı çok az bir süre bakanlık yapmıştır. Her bakan geldiği dönemde başta merkez teşkilatı olmak üzere eğitim örgütü üzerinde değişikliklere gitmiştir. Getirilen birçok uygulama bir sonraki bakan tarafından kaldırılmış, bu sebeple yapılan bir kısım değişiklikler kalıcı olamamıştır. II. Meşrutiyetin ilanı sonrasında Maarif Nezaretinin teşkilatlanması şu şekildedir: 1- Nezaret Makamı: Nazır ve Müsteşar. 2) İdari Makamlar: Tedrisatı Aliye Dairesi, Tedrisatı Taliye Dairesi, Tedrisatı İptidaiye Dairesi, Tedrisatı Hususiye İdaresi, Ticaret İdaresi, İstatistik İdaresi, Sicil ve Ahval İdaresi. 3) Daireler: Muhasebat Dairesi, Levazım Dairesi. 4) Komisyon: Meclisi Kebiri Maarif. 5) Bürolar: Evrak ve Meclis Kalemi. 6) Teftiş İşleri: Meclisi Maarif, Mektebi Hususiye Müfettişleri, Ecnebi Mektepleri Müfettişleri, Rum Mektepleri Müfettişleri, Bulgar Mektepleri Müfettişleri, Kütüphane Müfettişleri (Aytekin, 1991: 10).

1908 yılında, İkinci Meşrutiyetin ilanından hemen sonra hem dairelerdeki memur fazlalığını azaltmak, hem de İkinci Abdülhamid döneminin idarecilerini temizlemek için hızlı bir kısıtlamaya gidilmiştir. Hakkı Bey döneminde, “Daire-i İlmiye” ile “Daire-i İdare”ler birleşmiş ve üye sayısı da sekize düşürülmüştür. “Mekâtib-i İdadiye”, “Rüşdiye” ve “İbtidaiye Daireleri” yeniden açılmıştır. Bu dairelere yeni müdürler atanarak eskiden bunların görevlerine bakan “Merkez Maarif Müdüriyeti” de lağvedilmiştir (Ergün, 1996: 222).

Meşrutiyetin ilanı sonrasında Maarif Nezareti teşkilatında meydana gelen değişikliğe paralel olarak Meclisi Maarif küçültülerek bir başkan, beş üye ve üç kişilik Meclis Kalemi’nden oluşan bir kurum hâline getirilmiştir. 1910 yılında da üye sayısı dörde düşürülerek biraz daha küçültülmüştür (Ünal, 2008: 15).

İkinci Meşrutiyet devrinde eğitim teşkilatındaki en esaslı değişimi, Emrullah Efendi 1912 başlarında yaptı. Bu dönemde Maarif Nezareti’nin yeni örgütü ile eski örgütü arasında esas olarak üç temel fark vardı:

a) Sicil, İstatistik ve Levazım Daireleriyle Tedrisât-ı Hususiye İdaresi lağvedilmiş; bunların görevleri Tedrisât-ı İptidaiye, Tâliye ve Âliye Dairelerine dağıtılmıştı.

b) Özel olarak görevlendirilmiş üyelerden oluşan eski Meclis-i Maarif lağvedilmiş; onun yerine memur, öğretmen ve müfettişlerden oluşan Meclis-i Kebiri Maarif kurulmuştu.

c) Yerlerinde bırakılan dairelerden her biri şubelere ayrılmıştı.

Bakanlığın merkez örgütünün dışında taşrada ise, her vilayette vali ve mutasarrıflardan sonra maarif teşkilatının birinci derecede amiri Maarif Müdürü idi.

Ayrıca Tedrisatı İptidaiye Meclisi ile Tedrisatı Taliye Encümeni de taşrada eğitimle ilgili sorumlulukları olan komisyonlardır (Aytekin, 1991: 29).

Meclis-i Kebiri Maarif, 'Daimi' ve 'Senevi' olmak üzere iki kısma ayrıldı. Daimi kısım Maarif Nezareti Müsteşarlığı başkanlığı altında on beş günde bir ve ihtiyaç görüldükçe toplanacaktı. Senevi kısım ise her sene Temmuz ayı başlarında bir aylığına toplanacaktı (Ünal, 2008: 18). Daimi ve Senevi kısımları ile Meclis-i Kebiri Maarif, Cumhuriyet dönemi Talim ve Terbiye Kurulu'nun ve Eğitim Şûralarının çekirdeği olarak görülmektedir.

Emrullah Efendi, bakanlıktan ayrıldığı zaman, kurduğu örgüte karşı tepkiler hemen meyvelerini vermiştir. Levazım, Sicil, İstatistik, Muhasebe, Kalem-i Mahsus, Evrak gibi kalemler tekrar bağımsız birer müdürlük hâline getirilmiştir. Ayrıca merkezde bakanın emrinde olan Felsefe, Tarih, Ulûm-u Diniyye, Arabî gibi müfettişlikler kaldırılmıştır. Bu yeni düzenlemeye gerekçe olarak uygulamada karşılaşılan bazı güçlükler gösterilmiştir (Ergün, 1996: 228). 1914'te Meclis-i Kebiri Maarif'te de değişikliğe gidilerek yeniden tekli bir yapıya dönülmüştür.

Okulöncesi Eğitimde ve İlköğretimde Yaşanan Gelişmeler

II. Meşrutiyet döneminde Osmanlı'da ilk kez okulöncesi eğitim kurumları ana mektebi ya da çocuk bahçeleri adıyla açılmıştır. Açılan bu kurumlar özel okul statüsünde açılmıştır. Resmî okulöncesi kurumlar ise ancak Balkan Savaşları sonrasında kurulmuştur.

İlk olarak Avrupa'dan gelen kadınlar İzmir, Beyrut ve Selanik gibi şehirlerde okulöncesi eğitim kurumları açmıştır. Açılan bu kurumlarda özellikle Almanya'da eğitim görmüş kadınlar çalışmıştır. Gayrimüslimlerin başlattığı bu girişimler 1910 sonrasında Müslümanlar arasında da ilgi görmeye başlamıştır. Bakanlık 1911 yılında bu konuda eğitim almak üzere altı bayanın Avrupa'ya gönderilmesini planlamış, 1913 yılında da resmî anaokullarını açma görevi, zamanın Darülmuallimat müdürü İsmail Mahir Efendi'ye verilmiştir. Yapılan çalışmalar sonucunda ilk resmî anaokulu 1914 senesinde açılmış ve bundan sonra da anaokulları hızla yayılmıştır (Ergün, 1996: 274). 1915 yılında Ana Mektepleri Nizamnamesi yayımlanmış ve bu alandaki mevzuat oluşturulmuştur.

Türkiye'de anaokulları ile ilgili öncüler Yahudi ve Ermeniler olmuştur. İlk açılan okullar için program ve oyuncaklar bile İsviçre'den alınmıştır. Yetişen ilk öğretmenler de Alyans İsrailit anaokulundan ve Darülmuallimat'tan çıkmıştır. Bu dönemde okul öncesi çalışmalarla ilgili olarak özellikle Frobel'den etkilenilmiştir.

II. Meşrutiyet devri, Türk eğitiminde ilköğretim sorunlarının ciddi anlamda ele alındığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde bakanlık yasalar çıkarma, bina sıkıntısını giderme, öğretmenleri yetiştirme ve Balkanlar'dan gelenleri yerleştirme başta olmak üzere ilköğretimle ilgili çeşitli çalışmalar yürütmüştür. Daha önceden ortaöğretimden kabul edilen rüştiyeler, II. Meşrutiyet ile birlikte ilköğretime dahil edilerek iptidailerle beraber ele alınmıştır.

Bu dönemin başında ilköğretimle ilgili sorunların en önemlileri bina ve öğretmen bulma sorunlarıdır. Maarif bakanı Emrullah Efendi bir konuşmasında iptidai okullarda 70 bin öğretmen açığı bulunduğunu ifade etmiştir. Bu dönemde özellikle Sâti Bey'in Darümuallimin'e müdür olması sonrasında yetişen öğretmenler ve onların yaptıkları çalışmalarla bu açığın kapatılması yönünde adımlar atıldı. Bina sorunları ile ilgili de özellikle taşrada okulları halkın yaptırması, öğretmenlerin maaşlarının ise bakanlıkça ödenmesi kararlaştırılmıştır. Bu sistem daha sonra uygulanacak Köy Enstitülerinin de temelini oluşturacaktır (Ergün, 1996: 276).

İlköğretim konusunda Emrullah Efendi'nin 1909'da düzenleyip Meclise sunduğu ilk eğitimi parasız ve mecburi hâle getiren İptidai Mektepler Tasarısı Meclisten geçirilmemiştir. Balkan Savaşı sonrasında, özellikle Arap ve Ermeni nüfustan gelen talepleri karşılamak için "Vilayetler İdaresi Kanunu", "Kanun-u Muvakkat" şeklinde uygulamaya konulmuştur. Bu kanunla; her vilayette, o vilayetin eğitimiyle, yollarıyla, sağlık işleriyle uğraşmak üzere üyeleri halk tarafında seçilen umumi bir meclisin toplanması ve hususi bir idare kurulması yürürlüğe girmiştir (Tekeli ve İlkin, 1999: 86). Bundan sonra bir Tedrisat-ı İptidaiye layihası çıkarılsa da uygulanması için 1913'ü beklemek gerekmiştir. 1913'te Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-u Muvakkati (İlköğretim Geçici Kanunu) çıkarılmıştır. Çeşitli değişikliklerle 1961 yılına kadar yürürlükte kalan kanun maarif alanında çıkarılan kanunların en uzun ömürlüsü olmuştur. On fasıldan oluşan kanunda; ilköğretim okulları, buralarda okutulacak dersler, vilayet ve kazalarda oluşturulacak iptidai meclisler, öğretmenliğin esasları, eğitim ve öğretim durumları ve teftiş gibi hususlar ele alınmıştır (Aytekin, 1991: 146). Bu kanunla ilköğretim devlet okullarında parasız hâle getirilmiştir. İlköğretimin zorunlu olması bu kanunda tekrar edilmiştir. Derslerin 40 dakika olarak belirlendiği bu programla dersler öğleden önce ve öğleden sonra okutulanlar olarak ikiye ayrıldı. Bu kanunla iptidai okullar ve rüştiyeler birleştirilmiş ve Mekatib-i İptidaiye-i Umumiye adını almıştır (Rüştiyeler bundan sonra ortadan kalkacaktır, ancak Numune Rüştiyeleri adıyla çok az bir kısmı devam edecektir). İlköğretim bu şekilde altı yıl olarak belirlenmiş ve ikişer yıllık 3

döneme ayrılmıştır. Bu devreler Devre-i iptidaiye (7–8 yaş), Devre-i vasatiye (9–10 yaş) ve Devre-i Ali'dir(11–12 yaş). Bu kanuna göre eğer 12 yaşına kadar okulu bitiremeyen öğrenciler varsa belli gün ve derslere gelerek öğrenimlerine devam ederler (Tekeli ve İlkin, 1999: 200).

Çıkarılan bu yasa ile zorunlu ilköğretim süresi altı yıla uzamıştır (İptidai okullara 3 yıllık rüştiyeler ekleniyordu). Bunların yönetimleriyle masraflarının karşılanması vilayetlere bırakılmıştır. Çıkarılan bu yasa ile disiplinle ilgili düzenlemeler getiriliyor, öğrencilerin devamlarını sağlayıcı önlemler alınıyordu. Yapılan değişikliklerle ilköğretimde okutulacak dersler şu şekilde belirlenmiştir: Kıraat, hat, lisan-ı Osmani, hesap, hendese, coğrafya, tarih, durisi eşya, malumat-ı tabiiye ve tatbikati, hıfzıssıhha, malumat-ı medeniye ve ahlakiye ve iktisadiye, el işleri ve resim, terbiye-i bedeniye ve mektep oyunları, talimi asker (erkek öğrencilere) idare-i beytiye ve dikiş (kız çocuklara) (Akyüz, 2001: 244).

İlköğretimde öğretim dilinin ne olacağı ile ilgili düzenlemeler de bu dönemde yapılmıştır. Nisan 1913'te Arap vilayetlerinde ilköğretim ve rüştiyelerde derslerin Arapça işleneceği ancak Türkçe öğretiminin de zorunlu olduğuna dair bir karar alındı. Bu daha sonra çeşitli kararlarla yaygınlaştırılmıştır. Ayrıca hem Arapça hem de Türkçe bilen öğretmenler yetiştirilmeye çalışılmıştır (Tekeli ve İlkin, 1999: 84).

Bu dönemde hem il merkezlerinde hem de taşrada birçok iptidai okul açılmıştır. Dönemin sonlarına doğru geleneksel sıbyan mektepleri büyük oranda ortadan kalkarak yerlerini bu yeni okullara bırakmıştır.

Ortaöğretimde Yaşanan Gelişmeler

II. Meşrutiyet döneminde ortaöğretim kurumları olarak karşımıza idadiler, lise ve sultaniler çıkmaktadır. Bu dönemde en esaslı değişiklikler bu kurumlarda yapılmıştır. Önceleri ortaöğretimden sayılan rüştiyeler ise II. Meşrutiyet'le iptidailere dahil edildiğinden ilköğretim kapsamına girmiştir.

II. Meşrutiyet döneminde orta eğitim konusunda yapılan ilk uygulama Emrullah Efendi'nin nazırlığı döneminde ilki İstanbul'da olmak üzere vilayet merkezlerindeki 10 idadinin sultaniye çevrilmesi olmuştur. Bu sultanilere rüştiye üzerine üçer yıllık iki devresi olan, ikinci devresi fen ve edebiyat kollarına ayrılan bir yapı kazandırılmıştır. 1913'te bu uygulamanın alanı daha da geliştirilerek, beş yıllık kendi iptidai kısmında ya da altı yıllık ilkokula dayanmak üzere dört yıllık birinci, fen ve edebiyat kollarına bölünmüş üç yıllık ikinci devresi bulunan toplam eğitim süresi 12 yıl olan "sultani"ler tüm vilayet merkezlerinde, idadilerin yerini

almıştır (Yücel, 1994: 159). İlk olarak bu okullar için lise adı kullanılmışsa da 3 ay sonra bundan vazgeçilerek sultani adı kullanılmıştır. Bunlara Mekatib-i Sultaniye denir. Başta öğrenciler sultanilerin son sınıfından idadilere geçtiklerinden sorunlar yaşanmış, bu sebeple zaman içinde vilayetlerdeki tüm idadiler sultaniye çevrilmiştir. Sayıları daha sonra artan sultaniler I. Dünya Savaşı sırasında 50'ye çıkmıştır. Bir kısmı yatılı olan bu okullar için Mekatib-i Sultaniye Nizamnamesi yayımlanmıştır.

Sultanilerde okutulan dersler ise şunlardır: ulumu diniye, lisanı Osmani, tarihi kadim, tarih, coğrafya, hayvanat, nebatat, ilmül arz, hıfzıssıhha, fizik, kimya, cebir, hesabı nazari, müsellesatı müsteviye, hendese, resmi hat, kozmografya, mekanik, mantık, felsefe, resim, Arabi, Farisi, lisanı ecnebi, terbiyei bedeniye, tatbikatı fenniye, usulü defteri, gına (Akyüz, 2001: 248). 1915 yılında sultani programları yeniden gözden geçirilerek yeni programda Osmanlılık yerine Türkcülük esaslı eğitim verilmeye çalışılmıştır. Yeni programlarla Türkçe, Türk edebiyatı ve Türk tarihine verilen önem artırılmıştır. Tarih derslerinde İslam ve Osmanlı öncesi Türk tarihine de yer verilmesi dikkat çekicidir (Aytekin, 1991: 137).

İlköğretimin yeniden düzenlenmesi üzerine 1913'te ortaöğretimin ilk kademesi olan idadiler de yeniden düzenlenmek durumunda kalmıştır. İdadiler altı yıllık yeni ilkokullara dayanarak değişik amaçlı okullar olarak örgütlenecekti. Üç yıllık eğitimin son iki yılı, genel tarım, ticaret ve sanat kollarına ayrılacaktı. Ama savaş koşullarında bu okulların öğrencileri hayata hazırlayıcı dalları kurulamadı. Ancak Sultanilere hazırlayıcı birer okul olarak kaldılar (Tekeli ve İkin, 1999: 248).

Taşradaki idadiler ise 5 yıllık bir eğitim süresine sahipti. Bunun ilk üç yılı rüştiye ve iki yılı ise idadi öğretime ayrılmıştır. Taşradaki bu okullara başta iptidai mezunları alınırken 1913 sonrasında rüştiyeyi bitirenler alınmış, ayrıca bir de hazırlık sınıfı (ihzari) açılmıştır. Taşradaki bu okullar hazırlık sınıfından sonra umumi, zirai, ticari ve sinai olarak dört bölüme ayrılıyordu (Akyüz, 2001: 248).

II. Meşrutiyet'e değin kızların eğitimi kız rüştiyeleri ve kız sanat okulları düzeyinde tutulmuştu. II. Meşrutiyetle kızlar için daha üst kademedeki eğitim kurumları örgütlenmeye başlamıştır. Bu konuda ilk adım 1911'de binası yanan gündüzlü Darülmualimat yerine Sultanahmet civarında bir konakta 3 sınıflı İnas İdadisinin açılmasıyla atılmıştır. Bu okul 1913-14 ders yılında İnas Sultanisi (Bezmialem Valide Sultanisi) hâline gelmiştir. Bunu Erenköy, Çamlıca, Kandilli İnas Sultanileri izlemiştir. Kız sultanilerinin eğitimi 10 yıl olarak düzenlenmişti. Bu eğitim Darülfünun kızlara açık olmadığı için yeterli görülmedi. Ama 1916'da İnas Darülfünunu açılınca bu eğitimin yetersizliği anlaşılmıştır (Ergin, 1977: 1203). 10

yıllık bu sultaniler vilayetlere yaygınlaştırılmamıştır. Vilayetlerde açılan kız sultanilerinin öğretim süreleri daha kısa olmuştur. Bu İnas Sultanileri dışında altı yıllık ilköğretime dayalı, dört yıllık özel bir program uygulayan Sultani adını taşımakla birlikte mezunlarının yüksek öğretime devam hakları bulunmayan, Selçuk Hatun ve Üsküdar Kız Sanayi Sultanileri de bu dönemde İstanbul'da kurulmuştur (Akyüz, 2001: 248). Vilayetlerde açılan kız orta eğitim kurumları ise sadece kız muallim mektepleri olmuştur. Vilayetlerde kızlara yönelik ancak rüştiyeler vardı. İdadi düzeyinde okullar yoktu.

II. Meşrutiyet dönemindeki ortaöğretim kurumlarından sultaniler ilk devresi 4 ve ikinci devresi 3 yıl olmak üzere yedi yıl süren bir eğitim programına sahiptir. Kısa bir süreliğine ortaöğretim kurumları için lise tabiri kullanılmıştır. Kısa süre sonra bu tabir terk edilmiş lise tabiri ancak cumhuriyet döneminde yaygınlaşmıştır.

Bu dönemde kız ve erkekler için darüleytamlar kurulmuştur. Bu kurumlar yetim ve öksüz çocukların korunması amacını taşıyan kurumlardır. Öğrenciler burada hem barınıyor hem de okuma yazma öğrenerek bir sanat/beceri kazanıyordu. I. Dünya Savaşı sırasında yabancıların ülkemizde açtıkları yetim okulları kapatılınca buralarda bulunan öğrenciler için Maarif Bakanlığı darüleytamları açmıştır. Savaş şartlarında yetim ve öksüzlerin sayıları arttığından darüleytamların da sayısı artmıştır. 1917 yılında sayıları 67'ye çıkan okullarda 12 bin öğrenci barınmaktaydı.

Bunların yanında kız ve erkekler için sanayi mektepleri de kurulmuştur. Bunlar her ilde gerekli elemanları (usta ve çırak) yetiştirmek için öğrencilerine teorik ve pratik bilgiler vermişlerdir. Bu okullar bir süre idadilere benzer eğitim vermişlerdir. Hatta İstanbul'daki sanayi mektepleri, 1913 yılında idadilerden bir yıl daha fazla öğretim yapan okullar hâline getirilmiştir (Akyüz, 2001: 251). Sanayi mektepleri gibi ziraat, ormancılık, polislik, baytar muavinliği, şimendiferlik, aşçılık ve garsonluk, adliye ve belediye çavuşanı gibi alanlarda da meslek okulları açılmıştır. Bu okulların bir kısmı yüksek okul kısmı ile iç içedir. Bir kısmı çok kısa süre varlığını sürdüren okullardan kapanmayanlar, savaş şartlarında güç bela eğitime devam edebilmişlerdir (Ergün: 1996: 346-360).

II. Meşrutiyet döneminde özel ortaöğretim okulları da açılmıştır. Daha eskiden beri var olan azınlık okulları ve yabancı okulların yanında Müslümanlar tarafından kurulan özel okullar da vardır ve II. Meşrutiyet döneminde hem İstanbul'da hem de diğer kentlerde bu okulların sayısı oldukça artmıştır. Söz konusu okullar ilköğretim ve ortaöğretime bir arada bulunduran külliye şeklindedir. Öğretmen ve kitap seçiminde serbest olan bu okulların denetimi ile ilgili ancak 1915

yılında “Hususi Mektepler Talimatnamesi” çıkarılabilmektedir. Bundan sonra okulların gelirleri, izledikleri programlar vb. hususlar daha iyi takip edilebilmiştir (Hayta ve Ünal, 2003: 207) .

1915 yılında çıkarılan bu talimatname (Mekatib-i Hususiye) azınlıkların ancak oturdukları mahalle ve köylerde kendi okullarını açabileceklerini, kendi dillerini öğretim dili olarak kullanabileceklerini; ancak Türk dili, Türkiye tarihi ve coğrafyasını Türk öğretmenlerin Türkçe öğretmesi zorunluluğunu getirmiştir (Akyüz, 2001: 253). Savaş şartlarında yabancı okullardan İtilaf Devletleri üyelerinin açtığı okulların çoğu kapatılmıştır. Ancak savaştan yenik çıkmamız sonucunda bu okullar yeniden açılmıştır.

II. Meşrutiyet döneminde özel öğretimle ilgili olarak İstanbul, Selanik ve İzmir’de dilsizler için okullar açılmıştır. Ancak bu okullar pek istikrarlı devam edememiştir.

Yüksek Öğretimde Gelişmeler

II. Meşrutiyet döneminde eğitim alanında yapılan yeniliklerin önemli bir kısmı da yüksek öğretimle alakalıdır. Özellikle 1912 yılından sonra yüksek öğretim alanında önemli gelişmeler yaşandı. Bunda Balkan Savaşları’nda alınan yenilginin Osmanlı toplum yapısında ortaya çıkardığı yeniliklerin de önemli etkisi olmuştur. Bu dönemde Darülfünuna çok fazla başvuru yapılması üzerine yeterli derecede eğitimi olmayanlar için İhzarî Sınıf (hazırlık sınıfı) açılmış, öğrencilerden ücret alma uygulaması kaldırılmıştır. Darülfünun programları gözden geçirilmiş, tarih, edebiyat felsefe gibi dersler programa konulmuştur. Bu dönemde ayrıca Darülfünun-u Şahane ismi yerine Darülfünun-u Osmanî adı kullanılmıştır (Ergün, 1996: 360).

1912’de Emrullah Efendi’nin bakanlığı döneminde Darülfünun’un yapısı yeniden düzenlenmiştir. Bu düzenleme ile beş kısma ayrılan Darülfünunun bölümleri şu şekildedir: 1) Ulumu şeriyeye, 2) Ulum-u hukukiye, 3) Ulum-u tıbbiye, 4) Ulum-u edebiye, 5) Fünun. Ayrıca bu düzenleme ile eczacılık ve dişçilik de ulumu tıbbiye sınıfına dâhil edilmiştir. Yapılan bu düzenlemelerle her kısım kendi içinde alt bölümlere de ayrılıyordu. Örneğin Ulumu edebiye kendi içinde felsefe, tarih ve coğrafya; içtimaiye, edebiyat, yabancı diller gibi alt bölümlere ayrılmıştır (Akyüz, 2001: 249).

Yapılan bu düzenleme ile öğrenim süreleri, bölümlerin ve Darülfünunun yönetimi vb. hususlar da ele alınmıştır. Bu bağlamda her bölümün bir muallimler meclisi oluşturması ve bölümleri bu meclisin belirleyeceği bir reis ile bakanlıkça

atanan bir müdürün yönetmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca bakanlık Darülfünunun başına genel müdür (Müdür-i Umumi) de atayacaktı. Bunların dışında çıkarılan başka bir nizamname ile disiplin işleri düzenlenmiş ve Darülfünunun bölümleri fakülte olarak adlandırılmıştır (1912). 1914'te medreselerde yapılan yenilikle Medresetül Mütihazsinin kurulunca Darülfünun da bulunan Ulumu diniye (İlahiyat Fakültesi) bölümü kapatılmıştır (Tekeli ve İlkın, 1999: 97).

1915'te Ahmet Şükrü Bey'in bakanlığı zamanında 20 Alman ve 1 Macar profesör Darülfünuna hoca olarak getirilmiş, buna diğer hocalar tepki göstermişlerdir. Gelen hocalarla beraber Darülfünun'da kürsüler hâlinde teşkilatlanma başlamış ve araştırma enstitüleri (darülmesai) kurulmaya başlanmıştır. Daha çok edebiyat ve fen fakültelerinde yaşanan bu değişiklikler istenilen başarıyı sağlamamıştır (Akyüz, 2001: 249). Savaş şartları nedeniyle öğrencilerin askere gitmeleri eğitimi aksattır. Örneğin 1915 yılında ders yapılamamıştır.

Ekim 1919'da kabul edilen Darülfünun-u Osmanî Nizamnamesi ile Darülfünuna ilmî muhtariyet (özerklik) verildi. Darülfünun Müdür-i Umumîsi ismi değiştirilerek yerine Darülfünun Emîni tabiri getirildi. Ayrıca bu nizamname ile bir Darülfünun Divanı (senato) kurulmasına karar verildi. Darülfünun Emininin de bu divan üyelerince seçilmesi kararlaştırıldı. Ayrıca bu nizamname ile sene ve sınıf usulü terk edilerek dönem/sömestr uygulamasına geçilmiştir (Tekeli ve İlkın, 1999: 98). Böylece savaş dönemi ve sonrasında bugünkü üniversite düzeninde uygulamalar başlamıştır. Fakülte ve enstitüler oluşturulmuş, kütüphaneler, laboratuvarlar kurulmuştur. Yüksek öğretim ilk kez özerkliğe kavuşarak daha bilimsel bir nitelik kazanmıştır.

Yüksek öğretimde diğer önemli bir gelişme, İnas Darülfünununun kurulmasıdır. İlk öğrencileri Kız İdadisi ve Darülmualimat mezunları olan bu kurum; Edebiyat, Riyaziyat ve Tabiiyat olmak üzere üç şube hâlinde açılmıştır. İlk yıl öğrenci sayısı çok azdır. İlk mezunlarını 1917 yılında veren İnas Darülfünunu 1920 yılında Darülfünuna bağlanmıştır (Akyüz, 2001: 250).

Mülkiye Tıbbiyesi, Askerî Tıbbiyeye birleştirilerek Darülfünun Tıp Fakültesi içinde yer almış ve Haydarpaşa'daki binaya taşınmıştır. Cemil Paşa (Topuzlu), tıp fakültesinin ilk reisi (dekan) olmuştur. Mülkiye Tıbbiyesinin Kadırga'da boşalan binalarında dişçi ve eczacı mektepleri 1909'da açılmıştır. Tıpla ilgili bütün fakülte ve klinikler Haydarpaşa'da toplamışsa da şehrin ihtiyaçları doğrultusunda ebe mektebi ve doğum kliniği buradan ayrı tutularak Kadırga'ya yerleştirilmiştir (Kazancıgil, 1995: 40-41).

Mesleki Okullar ve Yüksekokullarda Yaşanan Gelişmeler

Osmanlı'nın eğitim sistemi özellikle son dönemlerde çok karmaşık hâle gelmiştir. Bunun önemli sebeplerinden biri de farklı özellikleri olan birçok okulun bulunmasıdır. Bu okullardan bazıları hem meslek lisesi hem de üniversite düzeyinde yüksekokul niteliği taşımaktadır. Bu kısımda sanat-zanaat anlamında eğitim veren bu meslek okulları ve yüksekokullar değerlendirilecektir. Mesleki ve teknik eğitimle ilgili olan bu okullar 1913'te çıkarılan kanun ile masrafları da dahil olarak özel idarelere bağlanmış ve böylece sanat okulları illere bağlı hâle getirilmiştir (Duman, 2002: 68). II. Meşrutiyet sonrasında bu yüksekokulların programları, yönetim biçimleri değiştirilmiş ve hemen her okulda öğrenci dernekleri kurularak eğitim yaşamı ile siyasal yaşam arasında etkileşim oluşturulmuştur.

Mülkiye-i Şahane'ye Meşrutiyet sonrasında büyük bir önem verilerek bu okulun programları tamamen yenilenmiş, adı Mektebi Mülkiye'ye çevrilmiştir. Paris'teki Siyasal Bilgiler Okulu örnek alınarak yeniden yapılandırılan okul ilk iki yıl ortak ve sonraki iki yılda da siyasi, idari ve mali şubelere ayrılmak sureti ile dört yıl süreli bir okul haline getirilmiştir. 1915'te bir geçici kanunla Mekteb-i Mülkiye'nin Darülfünuna bağlanması kararlaştırılarak bu okul kapanmıştır (Ergün, 1996: 393). Bir süre Darülfünunda hukuk fakültesi dâhilinde devam etmiş, kısa bir süre sonra 1918'de Dâhiliye Nezareti'ne bağlı üç yıl süreli bir okul olarak yeniden kurulmuştur.

1909'da Hendese-i Mülkiye, askeri yönetimden ayrılarak Nafia Nezareti'ne bağlı Mühendis Mekteb-i Âlisi hâline getirilmiştir. Böylece sadece okulun yönetimi askerî ellerden sivil ellere geçmiyor, Müslüman olmayan milletlerden de öğrenci kabul eder hâle geliyordu (Tekeli ve İlkin, 1999: 90).

Meşrutiyetin ilanı öncesinde adı Hamidiye Ticaret Mektebi Âlisi olan okulun adı 1910'da Ticaret Mektebi Âlisine çevrilmiştir. Programı yenilenmiş ve Avrupa Ticaret Okulları örnek alınmıştır. Programa İngilizce ve Almanca dersleri konulmuş yabancı dillerden birinin öğrenilmesi zorunlu hâle getirilmiş, bazı derslerin Fransızca okutulması kararlaştırılmıştır (Ergün, 1996: 397). Okul şebkenderlik, bankacılık ve sanayi olmak üzere üç bölüme ayrılmaktaydı.

II. Abdülhamid döneminde kurulduğunu gördüğümüz tarım okulları 1912'de çıkartılan Tedrisat-ı Ziraiye Nizamnamesi'yle bir düzene oturtulmuştur. Nizamnamede tarım alanında dört kademeli bir eğitim sistemi düşünülmüştür. Birinci kademe Amele Mektepleriydi, çiftlik amelesini yetiştirmeyi amaçlıyordu. İkinci kademe olan Çiftçi Mektepleri, çiftçi çocuklarına ameli surette yeni ziraat

tekniklerini öğretmek, Türkçe okuyup yazabilen, kendi tarlasını idarede başarılı çiftçi, yarıcı veya subaşı yetiştirmek amacını taşıyordu. Üçüncü kademe olan Ziraat Ameliyat Mektepleri çiftlik kâhyası yetiştirmek için programlanmıştı. En üst kademe ise Ziraat Mıntika Mektepleri bulunacaktı (Tekeli ve İlkin, 1999: 88).

Bu okullar pratik yanında teorinin de okutulduğu yüksekokullar olacaktı. Büyük çiftlikleri yönetecek fen erbabı, fen memurlarıyla ziraat mekteplerine hoca yetiştirecekti. Yüksek okul düzeyindeki Halkalı ve Selanik'teki mektepler de sonradan Ziraat Mıntika Mektebi düzeyine çıkarılmıştır. 1912'de Halep, Sivas, Erzurum, Serez, Üsküp ve Manastır'da birer çiftlik mektebi, Muş'ta bir Köy Çiftlik Mektebi bulunuyordu. Bu okulların dışında özel alanlara yönelik bazı okullar da vardı. Bursa ve Antakya'da bir önceki dönemde açılmış olduğunu gördüğümüz Harir Darüttalimleri, Amasya, Beyrut, Gümüşhane'de ipekçilik okulları, Trabzon ve Halep'te sütçülük okulları bunlara örnek olarak verilebilir. Tarımda makineleşmenin yayılmaya başlaması üzerine 1914'te Halkalı'da açılan Çiftlik Makinist Mektebi, Belgrat Ormanları'nda kurulan Orman Mektebi Âlisi, Nafia Nezaretine bağlı olan Vilayet Sanayi Mektepleri de başka örneklerdir (Tekeli ve İlkin, 1999: 88).

Baytarların yetiştirilmesi daha önce tıp ve ziraat okullarında yapılmakta iken Mülkiye Baytar Mektebi II. Meşrutiyet döneminde ayrı bir yüksek okul olarak düzenlenmiştir (Ergün, 1996: 401). Daha sonra Askeri Baytar Okulu ile birleşerek Baytar Mektebi Âlisi adını almıştır.

Nafia Nezareti'nin kurduğu bir başka teknik okul "Kondüktör Mektebi" oldu. 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nden beri açılması düşünülen bu okul 1911'de kuruldu. Programı Paris'teki "Ecole de Conducteur"e benzer olarak saptanan bu okul, mühendislere yardımcı unsurlar yetiştirmeyi amaçlıyordu. Bu okul, öğretim süresi iki yıl olan gündüzlü bir okul olarak kurulmuştur (Ergün, 1996: 406).

1914'te "İnas Sanayi-i Nefise" mektebi açılarak Resim ve Heykel dallarında eğitim vermeye başlandı. Sanayi-i Nefise Mektebi ise 1917'de Müze idaresinden ayrılarak bağımsız bir okul haline geldi. Mütareke yıllarında bina bulmakta güçlük çeken bu iki okul, 1921'de "Sanayi-i Nefise Mektebi-i Âlisi" adı altında birleştirilmiş oldu (Tekeli ve İlkin, 1999: 92).

II. Meşrutiyet döneminde de memur mekteplerinin açılması sürdürülmüştür. Bunlar; gümrüklerde uygulanmaya çalışılan yeni düzenlemeler için 1909'da kurulan "Rüsumat Mektupları Mektebi", Selanik'teki Polis Mektebi'nin kapanmasından sonra 1909'da İstanbul'da açılan "Polis Mektebi", İstanbul Şehremanetinin kimsesiz

çocuklar için 1910'da kurduğu “Mızıka Mektebi”, maliye memurları yetiştirmek üzere 1910'da açılan “Maliye Memurları Mektebi”, II. Meşrutiyet'in Evkaf İdaresi'ni yeniden düzenleme çabasının bir parçası olan ve 1911'de eğitime başlayan “Evkaf Memurları Mektebi”, aynı yıl eğitime açılan ve kısa bir süre sonra kapanan “Belediye Memurları Mektebi”, gene 1911'de Sultani ve İdadi eğitimi olmak üzerine iki yıl eğitim vermeye başlayan “Kadastro Memurları Mektebi” (1912'de Devlet Şûrası kararıyla “Kadastro Mektebi Âlisi” unvanını almıştır), 1912'de kurulan “Küçük Sıhhiye Memurları Mektebi ile savaş içinde yönetimi Osmanlılara geçen demiryollarının işletilmesinin gerektirdiği personeli yetiştirmek için 1915'te kurulan “Şimendifer Memurları Mektebi olarak sayılabilir (Tekeli ve İlkin, 1999: 92). Bu okulların yerleri, programları, eğitim süreleri tutarlılık göstermemiş savaş şartlarında birçoğu kısa sürede kapanmıştır.

Kültür ve sanatla alakalı olarak Şehzadebaşı'nda tiyatro mektebi kurulmuştur. Kurulan bu mektep hem tiyatro mektebi hem de konservatuvar olarak düşünülmüştür. Sanatla ilgili ikinci önemli girişim 1916 senesinde Dâr-ül-Elhan'ın kurulmasıdır. Mızıka-i Hümayundan bir gruptan Maarif Nezaretince kurulan Dâr-ül Elhan, savaş şartlarında geliştirilememiş ve daha sonra İstanbul Belediyesi'ne devredilmiştir. Askerî okullarla ilgili düzenlemeler bu çalışma kapsamında değerlendirilmediğinden bunlarla ilgili kısma girilmemiştir.

Öğretmen Yetiştirmede Gelişmeler

II. Meşrutiyet döneminde öğretmen yetiştirilmesi ve istihdamı konusunda önemli gelişmeler yaşanmıştır. Özellikle II. Abdülhamit döneminde okulların çoğalması bu okullarda çalışacak öğretmenlerin yetiştirilmesi sorununu da gündeme getirmiştir. II. Meşrutiyet döneminin başında rüştiye, idadi mezunları, hatta sadece okuma yazma bilenler bile öğretmen yapılmış; fakat zamanla bu konuda iyileşmeler görülmüş, öğretmen yetiştirilmesi ile ilgili Darümuallimin ve Darümuallimatlarda yenilikler yapılmıştır. Maarif Nezareti bu dönemde döndüklerinde Darümuallimin ve Darümuallimatlarda çalışmalarını için bir kısım öğrenci ve öğretmeni Avrupa'ya gönderilmiştir.

1908'den hemen sonra Darümualliminin iptidai kısmı ayrılarak bu okul müstakil bir okul hâline getirildi. Bu dönemde Darümuallimin-i Âliye kısmındaki öğrenciler derslerinin bir kısmını Darülfünun'da alıyorlardı. 1909'da Darümuallimin-i Âliye kapatılmışsa da sonradan tekrar açılmıştır (Akyüz, 2001: 254). İstanbul Darümuallimi yatılı bir okuldu ve iptidai, ihzarî ve âli kısımlarından

oluşmakta idi. İptidaî kısmı dört yıldız ve buradan mezun olanlar iptidaî okullara öğretmen oluyordu. İhzarî kısım iki yıl idi ve burayı bitirenler ilköğretim müfettişleri ve Darümualliminlerin iptidaî kısımlarına öğretmen oluyorlardı. Âlî kısım en yüksek bölüm olup 4 yıl idi. Edebiyat, tabiiyat ve riyaziyyat olmak üzere üç şubesi vardı ve buradan mezun olanlar orta ve yüksek dereceli okullarda öğretmen oluyorlardı. İdadî şubesi yatılı olan okul üniversite programı uyguluyor idi (Ergün, 1996: 437). İstanbul'da bulunan Darümuallimat da Darümuallimin gibi iptidaî, ihzarî ve âlî olmak üzere üç kısımdan oluşmakta idi.

II. Meşrutiyet döneminde öğretmen eğitiminde en önemli gelişmeler Darümualliminin başına Sâti Bey'in getirilmesi ile yaşanmıştır. Bu okulun başına getirilen Sâti Bey, eğitimi yeniden düzenledi. Okulu Fatih'ten Cağaloğlu'na taşıyan Sâti Bey, öğrencileri sınavdan geçirerek 900 öğrenciden 150'sini alıyordu, diğerlerini okuldan ayırdı. Okul dışında işi olan öğretmenleri de uzaklaştırdı. Böylece daha çok genç öğretmenler bu okulda kaldı. Eğitim tekniği ve pedagoji derslerine özel önem verdi; elişleri, beden eğitimi, musikî gibi yeni dersler koydu (Tekeli ve İlkin, 1999: 86). Ayrıca muallim mektebine bağlı bir Tatbikat Mektebi kurulup başına İhsan (Sungu) Bey getirildi. Darümualliminde son sınıfa gelen öğrencilerin öğretmenlik deneyimi kazanmaları için yapılan uygulamada öğrenciler dönem boyunca bir hafta kendi okullarında ders görmüşler bir hafta da tatbikat mektebine devam etmişlerdir (Ergin, 1967: 18).

Bu dönemde Sâti Bey ve öğrencileri Tedrisat-ı İptidaiye Mecmuası adında bir dergi çıkardılar ve dergide çeşitli derslere örnekler verdiler (Baymur, 1948: 192). Vilayetlerden seçilen iki öğretmene her yıl öğretim yöntemleri ile ilgili dersler verildi. Ayrıca Dârülfünundan ve başka yerlerden alanlarında uzman kişilere konferanslar verildi. Böylece Dârümuallimin önemli bir okul hâline getirildi. Sâti Bey'in müdürlüğünden ayrılması ve sonra da savaş şartlarının getirdiği durumlar nedeni ile Darümuallimin'e verilen önem azalmıştır (Ergin, 1977: 1477).

1908'den hemen sonra taşrada da Darümualliminler açılmıştır. 1913 yılında taşradaki Darümualliminlerin sayısı 21 olarak verilmektedir. Ancak açılan bu yeni Darümualliminlerde öğretmenlik yapacak kadrolar mevcut değildi. Bu sebeple önceleri iptidai ve rüştiye muallimleri derslere girdi. Sonradan Sâti Bey'in yetiştirdiği öğrenciler bu okullarda öğretmen olmuşlardır (Akyüz, 2001: 255). Taşradaki bu okulların bina, öğretmen sorunları hep olmuştur. Bu sorunlar yerel imkânlarla karşılanmaya çalışılmıştır.

1913 yılına kadar kız iptidailerine öğretmen yetiştiren Darülmualimat, bundan sonra açılan Darül Ameliyatı Aliye kısmı ile rüştiye ve idadi için bayan öğretmenler yetiştirmeye başlayacaktır. Ayrıca bu okulda orta seviyedeki kız okullarına beden eğitimi öğretmeni yetiştirmek üzere İnas Sultanisi ve Darülmualimat mezunu olanlara uzmanlık eğitimi verilmiştir. Bunun yanı sıra okul bünyesinde anaokullarına öğretmen yetiştirmek amacı ile Ana Muallime Mektebi de açılmıştır (Ergün, 1996: 440).

Taşrada Darülmualimatlar da açılmıştır. Bu okullar kız rüştiyelerine birkaç sınıf ilave edilmesi ile oluşturulmuş okullardır. 5 yıl süresi olan bu okullardan kız iptidailerine öğretmen yetiştirilmiştir.

Medreselerde Yaşanan Gelişmeler

Eğitim sistemi yeni kurumlar ve yönetmeliklerle Batılılaşırken, medreseler eski düzenlerinde devam etmişler, bu yeniliklerin dışında kalmışlardır. Ancak II. Meşrutiyet ile medreselerin de ıslahına yönelik bazı adımlar atılmıştır. 1908’de medreselerin ıslahına yönelik görüşlerin başında, Tanzimat ve Meşrutiyet ile gelen değişime medreselerin ayak uyduramaması, medrese öğrencilerinin askerlikten muaf olması sebebi ile medreselerin olur olmaz öğrencilerle dolması, vakıfların değişik kişi ve kurumların yönetiminde olması gibi nedenler sayılmıştır (Akyüz, 2001:259).

Bu nedenlere bağlı olarak 1910 yılında Medaris-i İlmiye Nizamnamesi yayımlandı. Böylece medrese eğitimi 12 yıl olarak düzenlendi. Bu nizamname ile dersler sabah, öğle ve akşam dersleri olarak gruplandırıldı. Sabah ve akşam dersleri dini dersler iken öğle dersleri kültür dersleri olarak belirlendi. Böylece medrese öğrencileri de Osmanlı sarfı, nahiv, belagat, hesap, hendese, coğrafya, tarih, kozmografya, fizik, kimya ve tabiat dersleri (mevalid) gibi dersler görmeye başlamışlardır. Bu düzenlemeler, medresenin mektepleşmesi olarak da yorumlanmıştır (Tekeli ve İlkin, 1999: 94). Medreselerin geliştirilmeye çalışılmasında Darülfunun’da kurulan din bilimleri bölümü (Ulumu Aliye i Diniye) ile yaşanan rekabetin de etkisi vardır.

Medreselerle ilgili yapılan düzenlemeler 1914 yılında çıkarılan İslah-ı Medaris Nizamnamesi’yle devam etmiştir. Nizamnamenin çıkarılmasında Şeyhülislam Mustafa Hayri Efendi’nin çabaları önemlidir. Bu nizamnameyle İstanbul’daki tüm medreseler Darül Hilafetül Âliye medresesi hâline getirilmiştir. Bu medrese de Tali Kısmı Evvel, Tali Kısmı Sâni ve Âli olmak üzere üç bölüme ayrılmıştır. Bu düzenleme ile Şeyhülislam meslek derslerini daha düzenli okutmayı,

müspet bilim derslerine de yer vermeyi istemiştir. Bu amaçla medreselerde yabancı dil, kültür dersleri, felsefe ve ekonomi ile ilgili dersler de okutulmaya başlanmıştır (Akyüz, 2001: 250).

Bu düzenleme ile 12 yıllık medrese eğitimi, her biri 4 yıllık üç bölüme ayrıldı. Birinci ve ikinci grup ortaöğretim, son grup ise yüksek öğretim olarak değerlendiriliyordu. Yüksek eğitimi de bitirenler müderrislik yapabileceklerdi. Ayrıca isterlerse iki yıl daha okuyarak Medresetül Mütahassisîn'e devam edebileceklerdi. 1915'te medreselerle ilgili yeniliklere devam edilmiştir. Bu düzenlemelerle medreseler yatılı hâle getirilmiş, programlara Batılı bir yabancı dil ve ekonomi, maliye, beden eğitimi, psikoloji gibi yeni dersler koyulmuştur (Tekeli ve İlkin, 1999: 94). Vilayetlerdeki medreselerde de değişikliklere gidilmiş ve bu medreseler Darül Hilafetül Âliye'nin birer şubesi olarak görülmüştür.

12 yıllık uzun süreli bir programı devam ettiren bu medreselerin yanında daha kısa süreli eğitim veren ve gerekli elemanları yetiştiren Medresetül Vaizin ve Medresetül Eimme velhuteba 1913 yılında açılmış, bunlar sonradan (1919'da) Medresetül İrşad adı altında birleştirilmiştir (İpşirli, 2003: 332).

Sonuç

II. Meşrutiyet dönemi her açıdan olduğu gibi eğitim açısından da birçok yeniliğin, değişikliğin yaşandığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde Tanzimat dönemi ve II. Abdülhamit döneminde eğitim alanında yapılanlar geliştirilerek ülke ihtiyaçlarına cevap verenler uygulanmaya çalışılmıştır. Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı eğitimi en çok etkileyen olaylardan olmuştur. Dönemin başında Balkanlar ve Arap toprakları Osmanlı dâhilinde olduğu hâlde, yaşanan gelişmeler sonucunda Türkiye sınırlarına gelinmiş, bu durum eğitim politikalarını ve uygulamalarını etkilemiştir.

Eğitim alanında sürdürülen kalıcı bir program olmamıştır. Değişen bakanlar, eğitim sisteminin birçok yönünü değiştirmişlerdir. Yapılan değişiklikler kalıcı çözümlerin yerine daha çok günlük çözüm yollarının arandığı değişiklikler şeklindedir. Bunda dönemin oldukça hareketli ve değişken siyasî yapısının etkili olduğu muhakkaktır. Bütün bunlar II. Meşrutiyet döneminin Cumhuriyet dönemi öncesinde âdeta bir deneme/test dönemi olması sonucuna neden olmuştur. Bu dönemde yapılan tartışmalar, ortaya atılan görüşler cumhuriyet döneminde yapılacak uygulamalar için örnek olmuştur. Dönemin sonunda gelinen nokta Cumhuriyet dönemi sisteminin temelidir.

Özellikle ortaöğretim, yüksek öğretim ve kızların öğretimi alanında önemli yenilikler gerçekleştirilmiştir. İlköğretimde okul sayısı oldukça artırılmışsa da öğretim metotları ve program konusunda yeterli ilerleme sağlanamamıştır. Orta ve yüksek öğretimde de yeni okullar açılmış ve çeşitlilik arttırılmıştır. Buna karşın yabancı okullar ve özel okulların denetimi ve geliştirilmesi konularında ise hiçbir şey yapılamamıştır. Bu dönemde model olarak Fransa'nın yanında İngiliz ve diğer ülkelerin eğitim uygulamaları da konuşulmaya başlanmıştır.

Sonuç olarak II. Meşrutiyet dönemi, o zamanın siyasi ve ekonomik koşullarında eğitime oldukça önem verilen, kültürel alanda yaşanan canlılığın eğitimi olumlu yönde etkilediği bir dönem olmuştur. Nitekim Türk tarihinde eğitim açısından önemli isimlerin bir kısmı bu dönem tartışmaları içinde yer alan isimler olmuştur. Batı toplumlarının eğitim sistemleri ve Batı'da eğitim alanında yapılan tartışmaların aynen Türk toplumuna yansıdığı bu dönemde çıkarılan dergi ve gazeteler de eğitim ve kültür hayatını zenginleştirmiştir.

Kaynaklar

- Alkan, M. Ö. (2004). İmparatorluktan cumhuriyet'e modernleşme ve ulusçuluk sürecinde eğitim. İçinde: *(Derleyen H Kemal Karpat), Osmanlı Geçmişi ve Bugünün Türkiye'si*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Akyüz, Y. (2001). *Başlangıçtan 2001'e Türk eğitim tarihi*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Aytekin, H. (1991). *İttihad ve terakki dönemi eğitim yönetimi*. Ankara: Gazi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Baymur, F. (1948). Satı Bey ve istanbul darülmuallimini. *Eğitim-Öğretim*, sayı:3, s:189–195.
- Duman, T. (2002). Mesleki ve teknik eğitimin gelişimi. *Türkler Ansiklopedisi (Editörler: H. Celal Güzel, Kemal Çiçek ve Salim Koca)*, Cilt:15. s. 61–71 Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Ergin, N. (1967). Aziz hocam ihsan sungu bey ve darülmuallimini hatıraları. *Ülkücü Öğretmen*, cilt: 8 Sayı 96 s: 18–19.
- Ergin, O. (1977). *Türkiye maarif tarihi*. Cilt 2. İstanbul: Eser Kültür Yayınları.
- Ergün, M. (1986). "20 Yüzyıl başlarında Türk eğitiminin amaçları konusundaki tartışmalara mukayeseli bir bakış, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Sayı: 20. 63–67.

- <http://www.egitim.aku.edu.tr/ergun9.htm> adresinden 16. 10. 2009 tarihinde indirilmiştir.
- Ergün, M. (1996). *II. Meşrutiyet döneminde eğitim hareketleri*. Ankara: Ocak Yayınları.
- Gündüz, M. (2007). *II. Meşrutiyetin Klasik paradigmaları içtihad, sebilü'r-reşad ve Türk yurdu'nda toplumsal tezler*, Ankara: Lotus Yayınevi.
- Hayta, N. ve Ünal, U. (2003). *Osmanlı devlet'inde yenileşme hareketleri* (17. yy başlarından yıkılışa). Ankara: Gazi Kitabevi.
- İpşirli, M. (2003). Medrese –Osmanlı dönemi. *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 28. İstanbul: T.D.V.
- Karpat, K. H. (2002). *Osmanlı modernleşmesi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Kazancıgil, A. (1995). *Türkiye'de bilim ve teknoloji*. İstanbul: Yeni Şafak.
- Kazıcı, Z. (1995). Emrullah Efendi. *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 11 İstanbul: T.D.V.
- Lewis, B. (1998). *Modern Türkiye'nin doğuşu*. Ankara: TTK Yayınları.
- Mustafa Sâti. (2002). *Eğitim ve toplumsal sorunlar üzerine konferanslar*. (Haz. O. Kafadar, F. Öztürk). Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- Sakaoğlu, N. (1985). Eğitim tartışmaları. İçinde; *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 2 s. 478- 485 İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tekeli, İ. (1985). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Eğitim Sistemindeki Değişmeler, İçinde; *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 2 s. 456–478 İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tekeli, İ. ve İlkin, S. (1999). *Osmanlı imparatorluğunda eğitim ve bilgi üretim sisteminin oluşumu*. Ankara: TTK Yayınları.
- Ünal, U. (2008). *Meclis-i kebir-i maarif 1869–1922*. Ankara: TTK Yayınları.
- Yücel, H. A. (1994). *Türkiye'de orta öğretim*. Ankara: Turizm Bakanlığı Yayınları.

Summary

DEVELOPMENTS IN EDUCATION IN THE SECOND CONSTITUTIONAL ERA

Muhammet ŞAHİN* **M. Ahmet TOKDEMİR****

The Second Constitutional Monarchy Period became an era when many improvements transformations were noticed in education field as of all other fields. In this era, the applications which were initiated during The Sultan Abdulhamit's period were developed in order to meet the country's needs. Balkan and The First World Wars affected education more than anything. In the early years of the period Balkan and Arabic Peninsula were the property of Ottoman Empire, but Ottoman's territory narrowed after some unexpected defeats in the wars, so this changes affected education policies and applications .

In this period movements of thought were as important as political movements. When the effects of Western thought increased after Abdulhamit's overthrew, coming back of people left the country for various reasons and coming of immigrants from the Balkans and other places form a basis for appearing, improving and discussing many ideas about political and social life in this period. Many associations were established; every kind of thought was discussed and shared with society via newspaper and magazines. The slogan of the period of education is 'National Training' (Milli Terbiye). The concept of national firstly used as a mean of Ottomanism and Ottoman society. Also it used as an Islamic concept and its mean admitted like Islamic society and Islamism. But in the period of second constitutional era its mean began to turn a nationalist sense and the mean of national used as Turkism and Nationalism. In the beginning of the era Islam and Turk used together and they refer to same society but after timing Turk had the priority and the concept turn from Islam-Turk to Turk-Islam and this was attempted to transfer to students in education as an ideology.

* Yazışma adresleri: Yrd Doç Dr., Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Ankara, msahin@gazi.edu.tr

** Arş. Gör. Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Tarih Öğretmenliği.

During the last period of Ottoman Empire, movements of thought based on the question of “How can the empire be saved?” Movements of thought which were discussed: Westernism, Ottomanism, and Turkism mostly. Ziya Gökalp, Sâti Bey, Emrullah Efendi, I.Hakkı Baltacıoğlu and Ihsan Sungu can be described as among famous people who came to the fore in discussions and applications about education in this era. In an active political life, strategy issues on education and philosophy education took place among subjects which were usually discussed in political agenda. In this era, the most publication about education was done, the most attention was given to education issues and the most experience was gained in Turkey’s history.

In this era, discussions made on education in Western society were watched by Ottoman citizens and effective movements of thought were supported by people in Ottoman soils. There are some movements of thought which were popular in this era. These are; movements of aristocracy, work, school, taking the initiative, mass and culture education .In this respect, various discussions were made ranging from how to edit the educational system, reforms should be performed since primary school or high school, education should be carry out as co-educational or diversified, whether or not taught in local language, the use of new methods in teaching to national values of education and its importance for society. Sâti Bey, Ziya Gökalp, Emrullah Efendi were became prominent figures of these discussions.

For examine the Second Constitutional II period it can be divide three main sections. The first section which was stable and there is lack of decision about education continued from the beginning of the second Constitutional era to 31 March (1909). The second part which was a searching period about education took place between 31 March and Balkan Wars. The last part which the nationalism has come to the fore and became important was very productive via lots of experience about education begun with Balkan Wars. Ministers of education have changed frequently in this period. All of the ministers went to changes in administrative organization so the changes have not been permanent.

Many new schools were opened, old schools were restored with a great extend in The Second Constitutional Monarchy Period. Pre-School education initiated by non-Muslims in Ottoman Society. This field had some progress and in 1914 the development continued with the opening up of the first official pre-school and then the number of pre-school became widespread. Also the number of schools increased in primary education and lacking teachers and buildings problems being tried to resolve. Ottoman Junior High Schools (rüştîye) were apart from secondary

education and added to primary education. New schools were opened and diversified in secondary and high school education. Some secondary schools which was in central areas converted to Sultana (Sultani). Because of the conditions of war various educational intuitions which offering vocational and technical education founded difficulties for survive. There has been significant progress in higher education. For example Darülfünun as a university divided five main sections and also opened for girls, many high schools were established in the professional sense and teacher training improved especially in Satı Bey's time of the directorate. Some students and teachers were sent to Europe for education with condition when they return they had to work in the teacher training field.

Main interests were given to the education of girls, teaching a foreign language and training the teachers. Although the number of school increased, there were not enough progress for teaching methods and programs. Also nothing could be done about the issue of inspection and development of foreign schools and private schools. In this period, not only France's education, but also England and other countries' applications were thought to be used as a model. Although some improvements were made for conventional education institutions (madrasa), these schools especially Ottoman Primary Schools (sıbyan mektebi) loosed their significance. Department of Theology which was established as attached to Darülfünun made a significant contribution to improve Madrasa's situation. The cultural lessons were attached to madrasa as well as theology lessons after some arrangements were made about Madrasa.

More interest was given to quantity as The Tanzimat (Reform) period in constitutional period II. Although some negotiations were made about the quality of education, the quantity was seen as more important. These ideas which were discussed, but could not be carried out were applied to real life in The Republic Period when secular education system and unification of education were enacted. As a result, it is an undeniable fact that The Second Constitutional Period was a period when great interest was given to education and individual opinion as we consider political and economical conditions of this time. Many important figures of Turkish history were seen within discussions in this era. Education systems of Western and discussions made on education in Europe were taken as a model for Turkish society, thus these discussions became the guide of education applications which would be carried out in Republic of Turkey period.